

Když ohyzda potmě mokne

LENKA
KAPSOVÁ
překladatelka

ZTRACENÍ V JAZYCE

Pohled cizince může člověku pomoci podívat se na vlastní jazyk novými očima. Nedávno jsem při úklidu našla článek, který přede dvěma lety publikoval na serveru *Expats.cz* Ryan Scott, Australan žijící v Praze. Tenkrát jsem si ho vytiskla, protože mě okouznil jeho seznam stovky českých slov, která jsou podle něj pro anglického mluvčího „ztracena v překladu“. Tak jako my často musíme složitě opsat nebo jen přibližně vystihnout trefné anglické slovo, pro něž nemáme přesný ekvivalent, angličtina zase nedokáže tak bohatě odstiňovat významy odvozováním pomocí předpon a přípon.

Australského autora zaujala celá řada osob: poškolák, fiflena, ohyzda, smolař, chatář a chalupář, našinec a otužilec. Mohl by tu figurovat ještě přízdisráč.

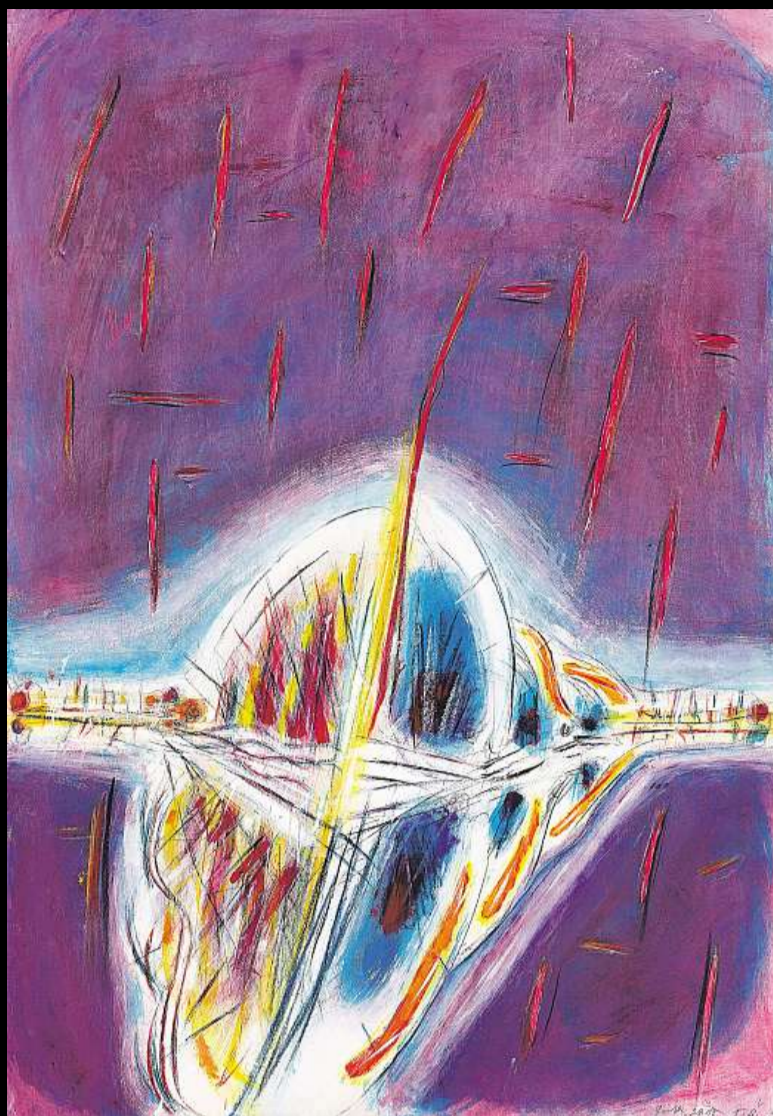
Předpony umožňují skutečně subtilní významové nuance: *přiohlednat*, *rozpršet se*, *přeřeknout se*, *zahlenit*, *prostavět* (definice: utratit množství peněz jejich vložením do stavby) nebo – s poněkud jiným významem téže předpony – *prokreslit* (ostatně na tomto místě psala před časem kolegyně o kuriózním slově *proočkovanosť*). Autora zaujala též slova *natrápít se*, *vyhnisat*, *umilovat se* (též *uchlastat se*), *podražít* a novodobé *prozvonit*. Nejzajímavější z jeho seznamu mi připadalo sloveso *sezpívat se*, krásné je i *sezvánět*. Vůbec nejtipnější jsou mnohoslovné anglické definice těchto slov, ty jsou ale při převedení do češtiny beznadějně ztraceny v překladu.

Přípony naopak umožňují vytvořit slova jako *jezernatý* (výklad: mající mnoho jezer) či *sopečnatý*, což nám připomene, z jak bohatého zdroje mohly čerpat názvoslovné koncovky oxidů v chemii – koneckonců známé *-ný*, *-natý*, *-itý*, *-ičitý* se v 80. letech dostalo i do hitu slovenské skupiny Lojzo, kde se zpívalo „ný, natý, ženatý...“ (Stojí ovšem za povšimnutí, že poslední slovo neoznačuje toho, kdo má mnoho žen!)

Z pohledu anglicky mluvícího cizince je zajímavé i to, že jednoslovně lze vyjádřit „the day before yesterday“ (*předevčtírem*) a „the day after tomorrow“ (*pozířít*), přičemž český student naopak žasne nad tím, že se to musí v angličtině říkat tak zdlouhavě. Zajímavé slovo je *moknout* (ostatně pěkně je i *schnout*), dále autora zaujal specifický význam slov *náledí*, *nároží*, *podzámečí* a *podhradí*. Jednoslovná zhuštěnost dává půvab příslovcím *odevšad*, *nevhod* či *potmě*.

Pokud jde o schopnost slovesa postihnout zvláštní významy, na seznam proniklo například *přeřeknout se*, *ráčkovat*, *tykat/vykat*, *koulovat se* a bezkonkurenčně nejtupnější *fotořvatět*. Z podstatných jmen se zde skví *červánky*, které tvoří pomyslný spojovací můstek s anketami o nejhezčí české slovo, v nichž se spolu s *mateřídouškou*, ale někdy i *kadibudkou* či *pošušňáničkem* tradičně umísťují vysoko.

Australského autora zaujala i celá řada osob: poškolák, fiflena, ohyzda, smolař, chatář a chalupář, našinec, otužilec a tajnástkař. V jejich defile mohli figurovat ještě výstižný přízdisráč a myslím, že *budížníckemu* jakbysmet. Celý průvod by pak uzavíral *čecháček*, jehož si autor též povšiml. Definici pro cizince si ale zkusíte vytvořit sami. Schválně, do kolika slov se vám vejde?

GALERIE

Dlouho váhá. Pouta je drží při sobě. Musí sám. Na druhý břeh je ale příliš daleko.

Obraz Tomáše Švédý *Břeh* je součástí kolektivní výstavy *Polovina 12/15*, která je otevřena v pražské Galerii Gema do 29. května.

Chceme totální válku?

Osobní výběr ze světového tisku

Je zajímavé sledovat, jak se názorově zpestřují postoje lidí, jež bychom donedávna házelí spíš do jednoho pytle. V tomto případě do pytle pokrokářů. Ilustraci jsou tři sloupkaři na webu *Spiegel Online*. A košatění postojů odráží reakce na teroristický útok v Bruselu.

ZBYNĚK
PETRÁČEK
komentátor LN

ROZCESTNÍK

Jakob Augstein se pozastavuje nad rétorikou války: „Válka. Válka. Válka. Po atentátech v Paříži a Bruselu se mluví o válce. Přitom slovo válka otravuje toho, kdo ho používá.“ Příkladem je mu francouzský premiér Manuel Valls, jenž po Bruselu suše prohlásil: „Jsme ve válce.“ Právě to však Augstein zpochybňuje logickou otázkou: Ale kdo je nepřítelem? Nyní v Bruselu, loni v Paříži i před třemi lety v Bostonu to byly „naše vlastní děti“. Tak autor vyjadřuje fakt, že zatím známí bruselští pachatelé pocházeli z Belgie, pět ze sedmi pařížských vrahů bylo občany EU a bostonští bratři Carnajevovi vyrostli v USA. Jakou válku proti teroristům máme vést? Občanskou válku?

To je užitečný postřeh. Otázka ale zní, co z něj vyvodit. Augstein – a v tom se drží svého levicového kréda – se opírá o premisu, že teror není fenomén válečný, nýbrž sociálně-psychologický. Proto ho nelze potírat vojenskými prostředky. Kdo teror mylně chápe jako válku, stojí vůči němu bezmocně – a v posledku prý nese spoluzodpovědnost za mrtvé. A kdo pojímá boj proti teroru jako válku, musí ji vést jako totální válku, již padnou natrvalo za obět právo i civilní charakter společnosti. Nejlepší ochranou proti terorismu je nenechat ho vůbec vzniknout.

Pro titul svého sloupku autor sáhl do poněkud rizikové pokladnice. Nadpis *Chceme totální válku?* totiž evokuje neblaze proslulý projev Josepha Goebbelse z 18. února 1943, který vstoupil do dějin jako *Chcete totální válku?*. Říká se, že kdo v nějaké debatě jako první sáhne po

Proč se dává tolik prostředků na plošný dozor, když víc by přinesl lepší dohled na již dávno známé a podezřelé islamisty?

hitlerovském argumentu, prohrál. V tom případě by Jakob Augstein prohrál už titulkem.

Sascha Lobo reaguje na teror z pohledu datové žurnalistiky. To je dost módní termín, ale ukazuje se, že není tak pokrokářský, jak by si jeden mohl myslet. V Evropě existuje islamistický fašismus, píše Lobo a už tím se vymyká z levicového kánonu. Ale pokračuje. Nejnebezpečnější odpovědí je evropský fašismus namířený proti islamistickému. Druhou nejnebezpečnější odpovědí je bagatelizování, či dokonce popírání islamistického fašismu. A třetí nejnebezpečnější odpovědí je to, co ukázali politici a úřady.

Podle Loba vlastně nejde o odpověď, ale o fatální směs dohlížecího pudu a selhání státu, který zpřisňuje plošnou kontrolu všech občanů (šmírování) tam, kde je na místě kontrola cílená. Lobo – spíše z pozice síťového aktivisty s „čírem“ na

hlavě než tradičního novináře – to dokládá metodou datové žurnalistiky.

Vybírá posledních pět džihádistických atentátů v Evropě, kdy zahynuli lidé (od útoku na židovské muzeum v Bruselu v květnu 2014 až po Brusel 22. března 2016). Podílelo se na nich celkem 17 pachatelů, z nichž pouze dva dosud nebyli identifikováni. A všech 15 identifikovaných pachatelů bylo už předem úřadům známo v islamistickém kontextu. Každý z těch patnácti byl na seznamu „islamistických hrozeb“ v aspoň jedné evropské zemi, 14 jich mělo záznam o kontaktu s jinými islamisty, 12 mělo záznam o cestě do rizikové oblasti (Sýrie, Irák, Jemen), deset bylo už dříve trestáno a po osmi bylo už někdy dříve pátráno.

Lobo se ptá: Proč se zaznamenávají data mých telefonátů s manželkou, když všechny teroristické vraždy v EU páchají dávno známí islamisté? Proč se dává tolik prostředků na plošný dozor, když víc by přinesl lepší dohled na již dávno podezřelé? A my můžeme aspoň tušit, k čemu všemu se hodí datová žurnalistika.

Sibylle Bergová to bere po svém zvyku emočně. Nedá jí pokoj již okřídlená rada novin po útocích, ať uchováme střizlivost a rozvahu. To nikdy nebyly kompetence celých společností, píše autorka, natož ve chvíli, kdy jsou lidé ponecháni sami sobě. Má-li někdo ztlumit pocit zásadního znejistění, ať to učiní vláda. Vždyť právě pro takové situace tu vlády jsou a zajišťují dodržování pravidel jako: Nevražďme jiné. Nehaníme ženy a homosexuály. Neštvejte proti jiné víře. Zpockane integrace či dětství, ale zločincem.

Bergová to vše shrnuje: „Nemá-li se společnost ještě více rozklížit, má-li existovat něco jako důvěra, je třeba rozvážně vlády. Rychle. V německých dějinách existuje ošklivý příklad toho, co se stane, když taková vláda schází.“

Jídlo a ropa

RADEK
MIKULÁŠ
geolog

VĚDECKÁ LEKCE

Zima už poněkolkáté v řadě nabídl pohled na horské hřebeny beze sněhu, jen s bílými liniemi technicky pokrytých sjezdovek. Z mládí si vzpomínám spíš na veskrze opačný pohled: nížiny pokryté sněhem a v nich jen tmavé linie silnic. Lidé zkrátka potřebují mít svůj svět co nejkomfortnější: kde sníh překáží, odtud se odhrne anebo rozpustí spolu se solí; kde naopak schází, tam si ho dovezeme nebo vyrobíme.

Transport a přeměna hmot kolem nás jsou jednou z věcí, které určují lidskou civilizaci. V průběhu dějin se mění složení přemísťovaných nebo upravovaných hmot i naše možnosti. A někdy jen naše preference...

Transport a přeměna hmot jsou jednou z věcí určujících civilizaci. V průběhu dějin se totiž složení stěhovaných hmot mění stejně, jako naše možnosti.

Dnes „potřebujeme“ v Evropě každoročně navíc miliony tun sněhu, protože ten přírodní nám Země stále častěji odmítá dodávat s potřebnou pravidelností a v nezbytném množství. O. k., vyrábí se většinou z místní vody a bilance vložených energií také není katastrofální. Je to bezesporu úspěšný byznys. Určitě úspěšnější než plány prezentované v 70. letech, na které si vzpomínám z dětských časopisů: tehdy šlo o zásobování velmi suchých míst světa vodou. Myšlenka byla prostá: kry antarktického ledu měly být zapřaženy za remorkéry a odtaženy na pobřeží Namibie, Mosambiku či Angoly, kde by se zpracovaly na pitnou vodu. Vypadá to jako technicky hodně riskantní podnik, ale lidé už nejdnou zvládl podobnou práci s křehkým materiálem proměnlivé kvality, jako jsou třeba obří kvádry žuly. Reálně to zřejmě je, a koneckonců jsem na to nedávno znovu natrefil na vědeckotechnickém webu jako na slibný projekt. Jenomže je to (obyvatelé jižní polokoule jistě prominou) obchodně daleko méně zajímavé než lyžování v Alpách či jen Krkonoších.

Když jsem ve společnosti kolegů geologů tento problém nastínil, odpověděli, že to není nic proti tomu, jak se mění vztah lidstva k ropě. Všichni víme a tak či onak pocítujeme, jak se v posledních desetiletích produkuje „bionafta“: na polích kvůli ní nerostou plodiny určené k nasycení lidí nebo zvířat, ale masa určená pro bio-refinerii. To celé jen proto, aby se využívala ropa jako palivo do motorů nejevilo tak nezodpovědným a neudržitelným. Že efekt je z celosvětového pohledu v lepším případě pramalý, v horším úplně opačný než bylo zamýšleno, se už zřejmě obecně ví; ale byznys je poháněn dotacemi a jistě neskončí ze dne na den.

Zdá se to být až cynické, když vezmeme v úvahu, že ropa měla před 40 či 50 lety potírat hlad ve světě pod heslem „food from oil“. Bakterie žijící z ropy přeměňovaly v rafineriích uhlovodíky na bílkoviny plně vhodné k výrobě potravin. Za realizaci této myšlenky získal Alfred Champagnat roku 1976 cenu UNESCO. Proti této výrobě však protestovali zemědělci a myšlenka postupně vyklínila do ztracena. Teď je to tedy obráceně – z potenciálního jídla vyrábíme palivo do automobilů – patrně pod heslem oil from food. Asi nás čeká ještě nejdeden podobný kotrmelec.